

INTERJÚ RÁCZ TAMÁSSAL

Csóka Balázs

▼ Saját családi ház, Cserszegtomaj, 1991–1994

A Kós Károly Egyesülés az idén éppen negyedszázada alapította meg ma is aktív, posztgraduális képzést adó Vándoriskoláját, amelyben eddig közel nyolcvan hallgató szerzett diplomát. Sorozatunkban olyan, egykori vándoriskolás hallgatókat keresünk fel, akik a vándoréveket követően immár mesterként tevékenykednek. Ezúttal Rác Tamással beszélgetett Csóka Balázs.

FROM ITINERANTS TO MASTERS

Interview with Tamás Rác

Architect Tamás Rác used to be a student in the initial year of the Itinerant School and studied under Imre Makovecz and Tibor Jankovics. Today, he is a master of his own, working at the Forma architectural office founded by Tibor Jankovics at Keszthely. Besides designing adobe family homes, his field of specialty are hotels and spa facilities. He is employed as designer in several large-scale domestic and international investment projects.

› A Vándoriskola hányadik évfolyamára járt?

Mi voltunk az induló, azaz az első évfolyam. Összesen nyolc vándort – Balázs Pétert, Engelmann Tamást, Sziklai Ákost, Mohay Gábort, Farkas Ibolyát, Römer Károlyt, Krizsán Andrást és engem – fogadtak a tag-szervezetek, két-két embert a budapesti Makonában, a kaposvári Kapostervben és a keszthelyi Formában, egy-egy embert Deák László Szolnokon és Dévényi Sándor Pécsen.

› Igen nagy évfolyam volt ez a mai három-négy fős létszámokhoz képest. Milyen indíttatásból jelentkezett a Vándoriskolába?

Az egyetemen jó páran részt vettünk a Visegrádi Táborokban. A mi társaságunk vette át a későbbekben Salamin Ferencéktől a tábor szervezését. Sok fiatal építész tömörített ez a tábor, ráadásul megismerhettük Makovecz Imrét, találkoztunk

Csete Györggyel és munkáival. Abban az időben nem lehetett hozzáférni a Pécs Csoport munkáit bemutató anyagokhoz. A paksi Tulipános Házak miatt kirobbanó botrányt ismertük ugyan, de az alkotó építészeket nem. Tudomásom szerint ekkoriban nem volt komolyabb bemutatkozási lehetőségük az organikus építészeknek, míg 1985-ben az OMÉK-on (Országos Mezőgazdasági és Élelmiszer-ipari Kiállítás és Vásár – a szerk.) Makovecz Imre szervezésében meg nem nyílt az első Magyar Élő Építészet kiállítás. Itt aztán Kerényi Józseftől kezdve a Pécs Csoport tagjain át Bodonyi Csabáig mindenki képviseltette magát. Erről katalógus is készült. Nagy élmény volt ez nekünk, különösen azért, mert a kiállító építészek személyesen is megjelentek a megnyitón. Akkor csodálkoztam rá először Jankovics Tibor

munkáira – szégyenszemre korábban azt se tudtam, hogy ki ő. Amit ott láttam, az volt az az építészeti felfogás és irány, ami a szívemet megdobogtatta. Szemléletem kialakulásában támogatott még Makovecz Imre munkásságának megismerése, a Visegrádi Táborkon való részvételeken és a népi kultúra megismerése Molnár V. József előadásain keresztül. Egyetem közben felsőbb évfolyamoként kihagytam egy évet, hogy tovább kereshessem a nekem való utat és építészeket. Ekkor Sánta Gábor, akit ismertem a táborok kapcsán Jankovics Tibornál dolgozott. Az ő közvetítésével kerültem Keszthelyre, hogy megismerhessem mesterének és az irodájuknak munkásságát: fotókat kaptam, megnézhettem a terveket. Tibor, aki láthatólag szívesen fogadta a fiatalok érdeklődését, elmesélte a Pécs Csoport alakulását, ahogy az ország különböző pontjairól származó évfolyamtársak együtt kezdtek el dolgozni. A mi baráti társaságunkban is fölmerült ez az igény, ezért ismét megkerestük Tibort, hogy ha tud, támogasson ebben minket. Ő fölajánlotta, hogy tudna néhány építész alkalmazni Keszthelyen, és javasolta, hogy miután Zala megye, Zalaegerszeg nem olyan nagy távolság, ha komoly a szándékunk, akkor ilyen felállásban mozoghatnánk együtt. Bánkuti Melitta, Kruppa Nándor, Krajczár Andrea és Fehér Rozália került ide az első körben. A diplomázást követően, 1988-ban az a megtiszteltetés ért bennünket, hogy Makovecz Imre a mi generációnkból három építészhallgatónak állást ajánlott a Makona Kiszövetkezetben. Ennek az volt az érdekessége, hogy a Visegrádi Táborkon megismert fiatal építészhallgatónak szólt a meghívás, a Salamin Ferenc és Turi Attila fémjelezte generációra bízta, hogy ajánlásuk alapján ki legyen az a három fő. Végül úgy alakult, hogy Grátz Antallal, Urr Gáborral együtt én kerülhettem az irodába tanulni és dolgozni. Számomra az öröme némi ürröm is vegyült: az iroda Budapesten volt. Én ugyan Budapesten születtem, de se megszokni, se megszeretni nem tudtam a fővárost, így biztos voltam abban, hogy nem ott szeretném leélni az életemet.

› A családja budapesti gyökerű?

Budapesten születtem, szüleim, a feleségem szülei is első generációs fővárosiak, ahol csak nyugdíjazásukig éltek. Egy évet dolgoztam a Makona Kiszövetkezetben Makovecz Imre mellett, egész pontosan Salamin Ferenc csapatában. Ekkor alakult a Kós Károly Egyesülés és a Vándoriskola, ahová tulajdonképpen én voltam az egyetlen jelentkező ebből a belső körből. Az első vándor-félévemet természetesen Keszthelyen, Jankovics Tibornál töltöttem. Varázslatos időszak volt, éppen a rendszerváltás idejére esett – lezajlottak az első szabad választások, megalakult a Magyar Köztársaság és a Nemzeti Kerekasztal. Tibor rögtön összeismertetett minket, fiatal építészeket és vándorokat két nagyon jelentős személyiséggel. Csengey Dénessel, aki az MDF vezetőségi tagjaként beelátott és részt vett a politika alakulásában, és Somogyi Győzővel, akinek megismerhettük bölcs, keresztényi szemléletét. Tanúi voltunk például egy érdekes meggyőzőési folyamatnak és vitának. Talán kevesen tudják: az, hogy ma a Magyar Köztársaság a koronás, és nem a Kossuth-címet használja, Somogyi Győzőnek köszönhető, aki a koronás címer jelentőségéről szívós munkával győzte meg a fiatalon elhunyt Csengey Dénest, aki akkor ebben kérdésben a politikai mérleg nyelve volt. Keszthelyen egyébként szakmán kívül is nagyon hamar megtaláltuk azt az akkori fiatal közösséget, amellyel azóta is tartjuk a kapcsolatot. Egyértelművé vált számomra, hogy a Vándoriskola végén ide szeretnék visszajönni, és Tiborban is volt erre fogadókészség, így idestova 25. éve vagyok a Formánál.

› Hol töltötte a további vándoréveket?

Deák Lászlónál, majd a kft.-kre szakadt Makonán belül Makovecz Imre szűk csapatában. A negyedik vándoriskolai félévet pedig engedéllyel a saját házam építésével töltöttem. Azt mondták, megfelel a Vándoriskola szellemiségének, hogy a saját bőrömmön tapasztalva tanuljam meg a vályogház építését, amelyhez rengeteg segítséget kaptam. Végül Lőrincz Ferenc volt a mesterem.

› Miből állt akkoriban az irodán kívüli vándorlét? Voltak programok, kirándulások, karácsonyi ünnepek vagy előadások?

Voltak, de a központi előadások azonban csak a mi ciklusunk utolsó félévben kezdődtek. Akik Budapesten vagy környékén éltek, részt tudtak venni a Makonában megtartott rendszeres képzéseken és tematikus kérdésfelvetéseken, rajzfeladatok megoldásában. Akik vidéken dolgoztak, azok sajnos kimaradtak a közös munkákból. Ennek ellenére minden egyes helyen igyekeztünk megtalálni azt a közeget, amelyhez kapcsolódni tudtunk. Úgy érzem, akkoriban a mestereknek sokkal több idejük és kedvük volt foglalkozni a vándorokkal. Nagyon jó beszélgetéseink voltak.

› Ha egy élményt kellene kiemelni, mi lenne az?

Nagy hatással volt rám a rendszerváltás időszaka, Csengey Dénes és Somogyi Győző erős kettőse. Az Egyesüléshez kötődően nagyon jók voltak az első gálosfai konferenciák,

ahol még egységes volt a csapat. Azzal, hogy a Makona szétdarabolódott önálló kft.-kre, és az alapító tagok közül megszűnt a szolnoki Profil iroda, kialakult egy nagyon markáns budapesti mag. Ebből következően a Vándoriskola súlya áttevődött a fővárosba, és ebben az időben vidéken csak három helyszín maradt, ahová a vándorok mehettek: Pécs, Kaposvár és Keszthely. Dévényi Sándor csak egy vándort fogadott, a Kaposterv és a Forma kettőt-kettőt. Pécsen Sándor volt a meghatározó személyiség, a Kapostervnél laza halmazban egyedi alkotó építészek álltak össze egy közösséggé, mindenki sokkal önállóbb volt, Kampis Miklós, Lőrincz Ferenc és Borbás Gábor atyáskodott felettük. Ehhez képest a Formánál mindig is sokkal kötöttebb rend dominált, mert fővállalkozásokat vitt, ezért folyamatosan gazdasági kontroll alatt kellett tervezni. Nem volt mindegy ugyanis, hogy egy fődémbe 5 cm-rel több beton került-e, mert ez komoly pluszkiadást jelentett. Szerintem az Egyesülésen belül Makovecz Imre mellett a Formában készültek a legnagyobb volumenű munkák. Ezeknél a munkáknál pedig

nem volt mindegy, hogy egy vagy két fiatal építész kiesik-e vagy sem. Amikor fiatal építészként itt kezdtem dolgozni, ha még nem is voltam mester, de már döntésközelemben kerültem a cégen belül. Ekkor kezdett egy picit akadozni a Vándoriskola működése, és egyre több vándor jelentette ki, hogy ő nem akar vidékre menni. Az iroda szótette, hogy mi két munkaeörével kalkuláltunk, és szükség is van erre a kapacitásra, ellenkező esetben külső emberekkel kell betöltenünk a helyeket. Ebben az időben, 1998-ban Németh László volt a Forma birodalom gazdasági vezetője, a cég egy zalaegerszegi és egy keszthelyi telephellyel működött. Sajnos egy tragikus baleset következtében László életét veszítette, így hirtelen minden gazdasági ügy Tibor nyakába szakadt. Ezzel párhuzamosan az én megítélésem szerint a Kós Károly Egyesülés szervezeti rendszere is egy kicsit csikorgott-nyikorgott. Nem volt különbségtétel egy nagyobb, tökeerősebb, alapító építésziroda, és egy-egy egyszemélyes újonnan belépett kft. között, noha nem biztos, hogy ugyanazzal a súllyal kellett volna szerepelniük a döntéshozatalban. A fel-

merülő problémák kezdtek megkövesedni, vagy helyenként kissé elmérgesedni, s ekkor már késő volt a szabályokon erőből változtatni. A cégben a kényszerű vezetőváltással kialakult nehéz gazdasági helyzet, a Kós Károly Egyesülés és a vándoriskolai hálózat nehézkes működése okán a Forma följajánlotta a vezetőségnek, hogy hátrébb vonulna egy fokozattal, és inkább egy lazább, támogatói rendszerben segítené tovább az Egyesülés munkáját és a Vándoriskolát. Továbbra is fogadott volna vándorokat, de a folyton elmaradó, ezért pótolni szükséges kapacitás miatt csak a munkáinkhoz mérten tudta ezt a későbbiekben garantálni. Ettől a lazább kötődéstől azonban az Egyesülés vezetősége elzárkózott, így a Forma kilépett. 1999-ben fogadta az utolsó vándort, amit én végzett vándorként nagyon sajnáltam, azonban mint a Forma Részvénytársaság egyik tagja, fájó szívvel, de elfogadtam. A sors fintora, hogy a jelenlegi nehéz gazdasági helyzet miatt az Egyesülés kénytelen volt rájönni arra, hogy ez a laza szervezet is működőképes.

> Milyen munkamenet szerint dolgoztak a Formában?

A Forma Kiszövetkezet megalakulásakor, 1983-ban még szocialista tervgazdaság működött. Ebben az időben, ha egy kis falu szeretett volna egy kéttantermes iskolabővítést, akkor jelentkezett a megyei

Danubius HSR Bradet Hotel, Szováta,
Építész: Jankovics Tibor DLA, Rácz Tamás,
2010-2013

Hotelszoba fali grafika: Deák László
Fotó: Zsitva Tibor

beruházó társaságnál. Ez eldöntötte, hogy a normatíva szerint négy tanterem kell, így a megyei tervezővállalattól megrendelték a nagyobb iskolát. A tervet a megyei beruházó „megversenyeztette”, és megjelent a megyei építőipari vállalat ajánlatával. Ekkor kiderült, hogy a falunak erre nincs pénze, és kezdődött az újabb egyéves kör. Mire véget ért, addigra már lehet, hogy gyerek sem volt a faluban, vagy elfogyott a pénz. Ebben a rendszerben jelent meg a Forma egy teljesen más módszerrel, fővállalkozással igazodva a rendelkezésre álló pénzüsszeghez, reális határidőkkel. A többiek meg örültek, hogy ilyen kis munkával nem nekik kell foglalkozniuk, így egy idő után egyre több ilyen munka érkezett, amelyet a Forma Kiszövetkezet mérnöki gárdája megtervezett, és le is bonyolított. A rendszerváltással megjelent a magántőke, és megjelentek a magánberuházások. Mindenközben óriási mértékű volt az infláció. Ez utóbbit csak úgy lehetett túlélni, ha minél gyorsabb volt a folyamat: az engedélyezési tervekkel párhuzamosan már elkezdtek alapozni a házakat, hiszen egy év alatt rengeteget veszített a pénz az értékéből. A Forma országos szinten az elsők között járt ebben, mert gyakorlattal rendelkezett az ilyen beruházások párhuzamos tervezésében és lebonyolításában. Rengeteg belsőépítészeti munka volt, kulcsrakész átadással, vagy teljes épületek, akár üdülőfalvak. Ebben a helyzetben nagyon jó és érdekes volt dolgozni: a saját bőrünkön éreztük, hogy minden vonalnak súlya van, minden egyes odaírt számnak ára van. Jó pár évet kellett azonban tanulni, hogy az ember ezt a szemléletet elsajátítsa, s ezért nem bíztak az emberre rögtön önálló feladatot, mert kőkeményen helyt kellett állni, és adott esetben pedig komolyan fizetni... Gyakorlatilag ez a rendszer megelőlegezte azt a fajta jogi környezetet, amiben ma is dolgozni kényszerülünk. Ma perelnek minden egyes elrontott vonalért. Ha a cég pecsétje kerül a tervre, hiba esetén nem az egyéni építész veszik elő, hanem a céget. Ezért aztán el kellett telnie egy-két évnek, amíg a fiatal egyre nagyobb önállóságot kapott, és végül föltornázta magát döntést hozó építésznek. Láttam az évek során, hogy ezt a hierarchikus rendszert nem mindenki

viselte jól. Én talán azért tudtam könnyebben alkalmazkodni, mert célirányosan jöttem Tiborhoz tanulni és dolgozni, és a lelki alkatom is közel áll hozzá.

› Milyen jellegű munkákon dolgoztak?

A közeli Hévíz nagyobb szállodáinak többségét mi újítottuk föl a privatizációt követően. A szállodaláncok hozták a professzionális technológiákat, saját szakembereiket, akiknek az útmutatása mellett egyre nagyobb gyakorlatra tettünk szert ilyen épületek tervezésében. Megtanultuk a megfelelő szakemberek, tanácsadók jelenlétének, illetve a megfelelő program kidolgozásának fontosságát. Ha egy épület csak

80%-át tudja annak, amit tudhatna, akkor az már a beruházó vesztesége. Valamilyen szinten mi is specializálódtunk szállodákra, gyógyfürdőkre, gyógyászati létesítményekre.

› Vannak emlékezetes vagy kedvenc munkái?

A módszerből adódóan igazán csak a nagy munkák voltak kifizetődőek. Ha egy ilyen hierarchiával rendelkező irodában minden egyes szerkesztő, építész, döntést hozó építész asztalán normális tempóban folyt a munka, akkor ebből egy iroda meg tudott élni. Korábban, ha volt egy kis hullámvölgy, akkor egy ekkora iroda át tudta azt vészelni, mert a következő nagy munka ki tudta

pótolni a hiányt. Ha valamelyikünk megbízást kapott családi házra, vagy bármilyen kisebb munkára, azt általában nem volt érdemes ebbe a szervezetbe behozni. Azt irodán kívül csináltuk – az ember szívesen elbábrált egy-egy családi házzal. Amíg a gazdasági környezetünk normális volt, addig az ember pontosan tudta, mennyi ideje és energiája van az iroda mellett többi feladatra, s ennek megfelelően vállalta el a magánmunkákat. Engem leginkább a vályogépítészet érdekelt, ezek mind-mind nagyon jó emlékek. A nagy munkákban azért szerettek minket, mert a technológia pontos ismeretében ezekbe a kötött rendszerű szállodákba vagy „lakógépekbe” is tudtunk emberléptékű tereket, anyagokat becsempészni, mind az építészet, mind a belső kialakítás terén. Ezeket a munkákat is nagyon szerettem, el tudtam bennük merülni. Egyik kedves emlékem a szovátai, 70-es években épült szálloda átalakítása. A Bradet, azaz Fenyő Szálló tagolása, erkélyrendszere egy nagy fenyőtobozt idéz. A beruházó Danubius hagyta, hogy a mai, modern technológiákkal és belsőépítészeti elemekkel felmutassuk az eredeti, Puskás Sándor-féle tervek értékeit. Azt látjuk, hogy ezeket az épületeket szeretik az ott dolgozók, az ott lakók. Amikor elkezdtem a szakmát, és oda jutottam, hogy egy épületet a kezdetektől a megvalósulásig végig tudtam vinni, akkor talán tíz esetből egyszer fordult elő, hogy az építész nem, vagy nem szívesen ment el az átadásra. Ez az arány sajnos mára meg-

fordult. Nem azért, mert vállalhatatlan lenne a végeredmény, hanem mert általánossá vált a másik gazdasági kifacsarása, az alulkalkulált építési költségek, amelyek miatt gyakorlatilag a kivitelező spórolni kényszerül a technológián vagy a beépített anyagokon, sokszor az építető tudtával. Ebben a helyzetben az építész magára marad, és egy idő után hiába sikerül építészeti kerestülvinni azt, amit szeretett volna, az építető gárdával erodálódik a kapcsolat. Erdélyi munkáimnál mellesleg ezt még nem tapasztaltam.

> Több külföldi munkában vettél részt. Melyek ezek, és hogyan kaptatok ezeket a megbízásokat?

A Danubius szovátai szállodákat vásárolt, és miután az egész rendszer gyógyászati felépítése a hévíz szállodák rendszeréhez hasonló, minket kértek fel ezek tervezésére. Így kerültünk Erdélybe. Voltak részben megvalósult munkáink Horvátországban, Németországban, de mindig volt egy magyar szál – vagy a befektető, vagy éppen a műszaki ellenőr.

> Milyen tapasztalatokkal tért haza?

Érdekes, hogy Magyarország a korlátok országa. Az átvitt értelemben ne menjünk most bele. A valós értelemben véve akár nyugatra indulunk el, akár keletre, annyi korlátot, mint Magyarország, soha nem kellett tervezni. Magyarországon, ha már 30 cm-es szintkülönbség van két járdaszél közt, akkor már mindenki visít, hogy a magyar emberek gyengeelméjűek, és le fognak esni. A biztonság érdekében mindent erősen túltervezünk. Hogy ennek mi az oka, az megint hosszú távú fejtegetést igényelne. Az általános magyarázat szerint a túlkorlátzott építészeti szakhatósági szabványok vagy előírások nyugati mintára készülnek.

A német szabványok megismerése után mi azonban azt látjuk, hogy a német előírások sokkal lazábbak, sokkal nagyobb szabadságot adnak az ottani döntéshozóknak. A tűzoltó például ismeri az adott helyet pontosan ismeri a saját egységeinek a gépesítését, azt, hogy milyen hamar, hogy tud odaérni oltani, menteni, s ezek alapján meg lehet vele egyezni. Nem azt nézi, hogy a 28. oldalon a 4. § (3) bekezdésénél mi van szóról-szóra pontosan leírva, hanem önállóan dönt. Ehhez a későbbiekben viszont mindenki szigorúan tartja magát. Mindez önállóságot és komoly felelősségvállalást feltételez.

► Milyen munkái vannak jelenleg?

Évek óta folynak a Danubius szállodafejlesztések. Hédervárra készül egy kis ravatalozó. Év elején kaptam „lovas építészként” egy felkérést egy lovas tanya tervezésére, amelynek hozadékként a lakiteleki fejlesztések menetébe is bekerültünk.

► Vállalt valaha főépítési megbízatást?

Nálunk van egy céges és egy magánvétekenység, amelyet gazdasági okokból nem érdemes keverni, de egyértelmű volt számunkra, hogy mindig a céges munkák élveznek elsőbbséget. Ebben a helyzetben nem nagyon volt lehetőségünk és energiánk ilyen megbízásokat elvállalni.

► Miért tartja fontosnak, hogy Egyesülés-tag legyen?

A Kós Károly Egyesülés 25 éves tevékenységét nagyon fontosnak tartom, tartjuk. Személy szerint is sokat köszönhetek az Egyesülésnek és a Vándoriskolának. Az Egyesülésnek ebben az új helyzetben, Makovecz Imre halálát követően meg kell találnia az útját. Nehéz időszakot élünk, a jelenlegi gazdasági környezet sem túl kedvező. Ilyen körülmények között már nem igazán marad energiánk saját magunk építésére, szakmai felkészülésünkre, mert erőnk nagy részét a munkaszerzés emészti fel, miközben a piacon nyomott árak uralkodnak. Úgy látom, az Egyesülés ebben segíteni tudja tagjait. A szerves építészeti ugyan sok hídfőálláson megtalálható, de a magyar építészeten belül meggyengülőben van a pozíciója, ezért nagy szükség mutatkozik az összefogásra. Irodánk az általunk

▼ Dobogómajor, Cserszegtomaj, 1998–1999

alkalmazott 10-12 fővel országosan is nagy-nak számít, de nem találunk igazán jó fiatal építészeket. Ezen a téren is számítunk az Egyesülésre és a Vándoriskolára.

► Milyen tapasztalatai vannak a mai vándorokkal kapcsolatban?

Rálátásom általában a fiatal építészekre van, kevésbé a vándorokra. Tapasztalok változást, de ezt a technológia fejlődése is magával hozta. Amikor elkezdtünk számítógéppel rajzolni – csak szerkeszteni, nem tervezni –, akkor sokan attól féltek, hogy ez sematizálni fogja az építészek gondolkodását. Azt látom, hogy ez a veszély csak azoknál jelentkezett, akik nem fektettek ebbe elég energiát. Aztán idővel megjelentek azok a fiatalok, akik már géppel dolgoztak, de a modellezés még gyerekcipőben járt, így ebben én nem nagyon hittem – a tervek továbbra is papíron, az arányérzékünket használva születtek meg. Édesapám is építész volt. Lenyűgözött, ahogy néhány milliméteres tévedéssel skiccelt és rajzolt. Később azt láttam, hogy már engem bámulnak ugyanezért a fiatalok. A 90-es évek végétől jelent meg az a generáció, amelyben nem alakult ki ez a képesség, mert más szemlélettel, elsősorban géppel dolgoznak.

Néhány éve jutottak el a CAD programok arra a szintre, hogy tömegben is jól lehet velük dolgozni. Sokan a modellekből választják le a metszeteket, homlokzatokat, ami nekem azért nem szimpatikus, mert megjelentek a mérhetetlen sok vonalból álló rajzok, amelyek átláthatatlanok, és csak a lényeg nem derül ki belőlük... Jó pár év tanulás áll a mai fiatalok előtt is, tisztában kell lenniük azzal, hogy hasznos dolog beállni egy mester mellé. Ha sikerül velük megfelelő munkamódot kialakítanunk, abból mi is sokat okulhatunk. Makovecz Imrétől azt tanultam, hogy háromféle épület létezik: az első nem tud illeszkedni a környezetéhez, és nem is tud új impulzust adni – ezek nagyon rossz, vállalhatatlan épületek. Második esetben tud illeszkedni, de nem hoz újat – ezekből jó épületek szülehetnek. Végül: tud újat hozni az épület, s ez esetben be lehet azt is vállalni, hogy nem illeszkedik, de a környezet minőségét emeli. Úgy gondolom, hogy már az is nagyon nagy lépés, ha a kettes kategóriát célozzuk meg. Jankovics Tibortól tanultam, hogy a legfontosabb a jó telepítés, a környezetbe való beleágyazás, amely mindent eldönt. A mai csillogó-villogó világban ezt egyre nehezebben tudjuk véghezvinni...